

HISTORIE ŽEN A GENDERU V ARCHIVU ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY¹

Lenka Vrchotová

History of Women and Gender in the Archive of the Czech National Bank

Abstract: The Archive of the Czech National Bank is often perceived by the research community as an institution managing sources on the economic history of the Czech lands and Central Europe, especially since the second half of the 19th century. Although the archival material deposited there belongs for the most part to the institutional records of Czechoslovak monetary institutions, the archival documents stored there offer not only a glimpse into the functioning of the monetary institutions themselves, but also into the inner workings of their clients' businesses. However, the lives of individuals who were connected with the banks (customers) or worked in them (bank clerks) are not left out. It is in these two spheres that archival documents can be encountered (personnel files and vital records, photographs, credit files, information department files, etc.). These documents can also be used to study the history of women and gender. An analysis of the research interest in the Archive of the Czech National Bank in the last ten years and its consequent comparison with foreign banking archives demonstrates the still small and gradually emerging interest in the subject. The archival materials are only just being discovered by the research community and are being progressively heuristically processed in contributions tending primarily to the history of women rather than gender.

Keywords: female bank clerks – female entrepreneurs – gender – women's history – banks – Archive of the Czech National Bank

Contact: Mgr. Lenka Vrchotová, Archiv České národní banky, Na Příkopě 28, 115 03 Praha 1, lenka.vrchotova@cnb.cz

Úvod

Archiv České národní banky (dále AČNB) bývá spojován s archivními dokumenty důležitými pro výzkum hospodářských dějin, zejména dějin bankovníctví, neboť v něm uložené archiválie se řadí z největší části k institucionálním fondům československých peněžních ústavů. Bádání ve fondech AČNB však může zodpovědět otázky vztahující se k jejich klientům (podnikům i jednotlivcům),² řadovým zaměstnancům a manažerům,³ případně mohou fotografie z fondů AČNB vizuálně obohatit odborné studie.⁴

Tento příspěvek definuje možnosti a limity výzkumu dějin žen a genderu v AČNB na základě relevantních archivních fondů, které spravuje. Soustředí se na analýzu pramenné základny dvou zkoumaných oblastí, zaměstnanecké politiky banky a bankovní klientely. Následně bude provedena bilance badatelského zájmu o studium historie žen a genderu v tomto archivu v souvislosti s daným typem výzkumu v posledních deseti letech, tj. 2010–2020.

Vzhledem k aktivní participaci AČNB na činnosti Evropské asociace pro bankovní historii (European Association for Banking History e.V., dále EABH), jejímž je od roku

1 Autorka studie uvádí v jejím názvu pojmy „historie žen“ i „genderu,“ avšak z analýzy stavu výzkumu provedené v této studii v tuzemsku a vlastně i v zahraničí vyplývá, že zatím převažují příspěvky zaměřující se na historii žen a studie genderového charakteru, akcentující genderové vztahy v zaměstnání, dělbu práce determinovanou genderovým hlediskem či přístup bank ke klientele z hlediska genderu, jsou doposud v naprostých počátcích. Vysvětlení této úrovně bádání v tak specifické oblasti, jako je peněžnictví, dle autorky koreluje s hypotézou, již vyslovila v roce 2008 Denisa Nečasová ohledně absence základního heuristického výzkumu zaměřeného na ženy v tuzemsku: dle ní teprve zmíněná heuristická fáze a následně „zviditelnění“ žen díky „historii žen“ vede k výzkumu na poli gender studies. Předkládaný příspěvek vychází ze zjištěného stavu výzkumu, a proto má spíše tendenci objevovat ony ženy ve fondech Archivu České národní banky (dále AČNB) a otázky genderového charakteru zatím spíše jen naznačuje. Srov. DENISA NEČASOVÁ, Dějiny žen či gender history? Možnosti, limity, východiska, Dějiny – teorie – kritika, 2008, roč. 5, č. 1, s. 101.

2 Jakub KUNERT, Průmysl a banky. Archiv České národní banky jako fundament pro výzkum historie českého a československého průmyslu 19. a 20. století, in: Průmysl – město – archiv: archivy a dokumentace průmyslového dědictví. Sborník příspěvků z 15. konference archivářů České republiky konané ve dnech 3.–5. června 2013 v Ostravě-Vitkovicích, Praha 2013, s. 125–150.

3 Jakub KUNERT – Helena SEDLÁČKOVÁ, Archival Sources on the History of Banks Employees in the Archive of the Czech National Bank, in: Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People. Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014, s. 81–110. Lenka VRCHOTOVÁ, Genealogické bádání v Archivu České národní banky, Genealogické a heraldické listy, 2017, roč. 37, č. 2, s. 30–35.

4 Lenka VRCHOTOVÁ, Fotografické dokumenty v Archivu České národní banky, Historická fotografie. Sborník pro prezentaci historické fotografie, 2017, roč. 16, s. 68–80.

2003 řádným členem,⁵ se nabízí zasazení tohoto bilancování do širšího rámce stavu výzkumu v institucích podobného charakteru, zejména s přihlédnutím k tematice každoročně pořádaných konferencí, workshopů a písemné produkce vzešlé na základě tohoto společného setkávání a jednání. Studie si ovšem neklade za cíl komparovat pramennou základnu relevantních zahraničních archivů, ačkoli je možné anticipovat, že typologie deponovaných archiválií je velmi identická a stav jejich dochování determinuje tamní spisová a archivní legislativa a v neposlední řadě i historické osudy samotných zahraničních peněžních ústavů.

Dále bylo vzhledem k zaměření studie na AČNB a rozsahu studie upuštěno od heuristické analýzy tuzemských archivů spravujících například fondy drobných peněžních ústavů (kampeličky, záložny a spořitelny)⁶ a osobní pozůstalosti jejich zaměstnanců,⁷ ačkoli je nepopiratelné, že i tyto peněžní subjekty by si v souvislosti se zde analyzovanou otázkou zasloužily více pozornosti.

Představení Archivu České národní banky

AČNB se řadí mezi tzv. specializované archivy. Akreditaci získal v roce 2005. V současné době spravuje 97 fondů a sbírek v celkovém rozsahu 7509,03 bm. Deponované archivní fon-

dy a sbírky z největší části náleží k institucionálním fondům. Spravuje logicky fond cedulové banky,⁸ dále primárně československých peněžních ústavů,⁹ ¹⁰ asociace peněžních ústavů¹¹ a jejich poradních orgánů,¹² soukromých bankovních domů,¹³ státních peněžních ústavů¹⁴ a ústavů lidového peněžnictví a jejich finančních ústředí.¹⁵ Nejnověji deponuje rovněž fondy z činnosti Investiční banky a jejích právních předchůdců.¹⁶

Archiv vytváří také dvě sbírky, konkrétně Sbíрку výročních zpráv, jež obsahuje tištěné výroční zprávy, stanovy a výroční propagační materiály nejružnějších podnikatelských subjektů. Druhou sbírkou jsou tzv. Ukázky bankovní techniky. Ta je budována vyčleněním písemných dokumentů (cenné papíry, tiskopisy atd.) a trojrozměrných předmětů (razidla, štočky atd.) ap.¹⁷

Archiv spravuje rovněž několik osobních fondů významných bankovních manažerů a národohospodářů.¹⁸ Počet osobních fondů se postupně rozrůstá, avšak ženy jako původce bychom mezi nimi hledali zatím marně.¹⁹ Za badatelsky nejatraktivnější lze považovat korespondenci ředitele Živnostenské banky JUDr. Jaroslava Preisse, jenž si dopisoval s celou řadou významných osobností své doby,²⁰ mezi kterými vedle rodinných příslušnic nalezneme i manželky a dcery podnikatelů,²¹ politiků,²² spisovatelů,²³ umělců,²⁴ ale také umělkyně,²⁵ političky²⁶ a spisovatelky.²⁷

-
- 5 EABH – Evropská asociace pro bankovní a finanční historii (European Association for Banking and Financial History e.V.). [cit. 19.08.2021]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv-cnb/eabh/
 - 6 Jejich fondy jsou deponované ve státních okresních archivech (SOKA) a státních oblastních archivech (SOA). Ke struktuře těchto fondů například Jiří TOPINKA, Schéma fondů: spořitelny – záložny (banky) do roku 1948, rkp.
 - 7 Srov. Jarmila HANZALOVÁ (ed.), Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice, Praha 1997. Např. SOKA Benešov, f. Blažena Švíglerová; f. Rodinný archiv Soudných.
 - 8 Jedná se o fondy: Rakousko-uherská banka, Národní banka Československá, Státní banka československá a Česká národní banka.
 - 9 Např. Agrární banka, Anglo-československá banka, Banka československých legií, Česká banka, Česká průmyslová banka, Plzeňská banka, Pražská úvěrní banka, Řeznicko-uzenářská banka a Živnostenská banka.
 - 10 Nacionálně německé peněžní ústavy (Böhmische Escompte Bank und Creditanstalt, Böhmische Union Bank) převzal v roce 1948 Ústřední likvidátor peněžních ústavů a podniků, který byl pověřen koordinací jejich likvidací. V důsledku řady organizačních změn byla tato instituce několikrát přejmenována, v roce 1998 zcela zrušena a její práva a závazky přešly na jejího zřizovatele, tj. Ministerstvo financí, jež postupně předává tyto dokumenty do Národního archivu. Blíže k této problematice Karel ŘEHÁČEK, Ústřední likvidátor peněžních ústavů a podniků, in: Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (eds.), Encyklopedie českých právních dějin, XIX. (U–Ú), Plzeň 2020, s. 771–773.
 - 11 Svaz československých bank v Praze, Ústřední svaz peněžnictví v Praze.
 - 12 Poradní sbor ve věcech peněžnictví v Praze, Ústřední smírčí orgán ve věcech peněžnictví v Praze.
 - 13 Bankovní dům Petschek, Bankovní dům Hašek.
 - 14 Poštovní spořitelna v Praze.
 - 15 Např. Hostinský úvěrní ústav v Praze, Kreditanstalt der Deutschen, Spořitelna československých vojsk v zahraničí, Všeobecné peněžní ústředí družstev v Praze ap.
 - 16 Např. Zemská banka Království českého (později Zemská banka) a Hypoteční banka Království českého (později Hypoteční banka). Blíže k převzatým fondům: Bohumil MATRAS – Antonín MAŠEK, Archiv Investiční banky v Praze. Průvodce po archivních fondech, Praha 1966.
 - 17 Srov. Jakub KUNERT – Helena SEDLÁČKOVÁ, Akcie českých bankovních ústavů v Archivu České národní banky, Praha 2015.
 - 18 Jedná se o osobní fondy: Jaromír Bečka, Josef Nevšimal, Josef Kreysa, Karel Engliš, František Kadaník, Jaroslav Lepař a František Vencovský.
 - 19 Otázce působení žen v ekonomii se věnuje například sborník konferenčních příspěvků: Václav Jurečka (ed.), Ženy v ekonomii: sborník příspěvků ze semináře konaného u příležitosti 100. výročí narození a 20. výročí úmrtí Joan Violet Robinsonové, Ostrava 2004. Patrně nejnověji může více vzhledu do dané problematiky vnést výsledek výzkumu v rámci grantového projektu GAČR 19-08667S, Ženy v české a československé vědě v první polovině 20. století (Marie BAHENSKÁ – Libuše HEČKOVÁ – Dana MUSILOVÁ).
 - 20 Podrobněji k AČNB a jeho fondům: Jakub KUNERT – Helena SEDLÁČKOVÁ – Lenka VRCHOTOVÁ, Archivní fondy a sbírky v Archivu České národní banky: (stručný průvodce), Praha 2015. Karel MERUNKA – Václav URBAN, Podnikové archivy Státní banky československé. Průvodce po archivních fondech, Praha 1967.
 - 21 Např. Marie Bařová (1893–1954) srov. AČNB, fond (dále f.) Živnostenská banka (dále ŽB), karton (dále k.) 1, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno.
 - 22 Např. Alice Masaryková (1879–1966) srov. AČNB, f. ŽB, k. 18, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno; Pavla Osuská (1891–1978), srov. f. ŽB, k. 23, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno; Karla Rašínová (1877–1959) srov. f. ŽB, k. 28, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno.
 - 23 Např. Eva Medková (1895–1953) srov. AČNB, f. ŽB, k. 19, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno.
 - 24 Např. Marie Strettiová (1848–1929) srov. AČNB, f. ŽB, k. 37, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno.
 - 25 Např. Zdenka Burghauserová (1894–1960) srov. AČNB, f. ŽB, k. 3, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno; Ema Destinová (1878–1930) srov. f. ŽB, k. 4, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno; Leopolda Dostalová (1879–1872) srov. f. ŽB, k. 6, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno; Meda Valentová (1898–1973) srov. f. ŽB, k. 46, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno.
 - 26 Např. Františka Plamínková (1875–1942) srov. AČNB, f. ŽB, k. 26, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno; Františka Zeminová (1882–1872) srov. f. ŽB, k. 49, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno.
 - 27 Např. Bohumila Rosenkrancová (1872–1942) srov. AČNB, f. ŽB, k. 26, sign. S VII/i-1-I, nezpracováno.

a) Zaměstnanecká politika bank

Zaměstnanecká politika peněžních ústavů představuje jednu z oblastí ve vztahu k historii žen a genderu, jež lze v AČNB studovat díky dochování pramenné základny k této tematice. Badatelé mohou v AČNB využívat archiválie z činnosti jím spravovaných fondů peněžních ústavů, tj. prameny institucionální provenience. Ze široké palety archivních dokumentů se tato studie zaměří logicky na ty, jež byly, jsou a mohou být využívány právě při studiu historie žen a genderu.

Jedná se primárně o zaměstnanecké matriky Živnostenské banky, čítající 37 knih, evidujících údaje o zaměstnancích od roku 1870 do roku 1946. Soubor těchto knih zahrnuje více než 7 tisíc zaměstnaneckých karet obsahujících základní identifikační data – jméno, příjmení, datum narození, svatby a úmrtí, adresu a stručné záznamy o průběhu úřední kariéry (služební hodnost, místo výkonu práce, informace o služebních požitcích apod.), ale i záznamy o vzdělání, předchozí praxi, jazykových znalostech. Nežádá se v zaměstnaneckých kartách objevit informace o původu zaměstnanců, případně jména přímluvců za potenciální uchazeče o místo apod.²⁹ Záznamy o prvních ženách nalezneme v těchto matrikách až na sklonku 19. století, kdy se ke slovu v bankovním úřadování dostala nejrůznější kancelářská technika (telefon, psací stroj).³⁰

Poněkud informačně stroze mohou ve srovnání se zmíněnými matrikami Živnostenské banky působit takzvané Osobní statusy cedulových bank, takřka souvisle pokrývající období od roku 1919 do roku 1950.³¹ Národní banka Československá v jejich vedení navázala na svou předchůdkyni – Rakousko-uherskou banku. Nejstarší zaměstnanecký status ve fondech AČNB je „Osobní status Rakousko-uherské banky“ (Personal-Status der Oesterreichisch-ungarischen Bank) z roku 1886. Obsahuje soupis bankovních úředníků, úřednic a zřízenců vídeňské centrály, poboček a filiálek v celém Rakousku-Uhersku s jejich identifikačními údaji (jméno, rok narození, stav, počet nezaopatřených dětí, datum nástupu do banky, pozice v bance, výše platu a dalších příspěvků).³² Ženy v této cedulové bance začaly však pracovat mnohem dříve, již v roce 1878, a to jako kvalifikované síly v tiskárně bankovek.³³

Dalším typem pramene z činnosti personálních oddělení spravovaných AČNB jsou osobní spisy zaměstnanců,

Obr. 1. Božena Danešová, roz. Hanušová – manželka profesora Jiřího V. Daneše. Zdroj: Archiv ČNB, fond Živnostenská banka, sign. ŽB/4888/5; autor fotografie: Fotoatelier F. Schumpeter, Královské Vinohrady (před rokem 1911).

kterých archiv má v péči k dnešnímu datu více než 50 tisíc. Jejich obsah je velmi variabilní. To vyplývalo jak z praxe personálních oddělení bank, tak i z délky působení jednotlivých zaměstnanců v peněžním ústavu a průběhu jejich kariéry. Vedle osobních karet s identifikačními údaji je velmi zajímavá tzv. podkladová dokumentace, kterou mohou tvořit žádosti o místo, opisy křestního a rodného listu a vysvědčení zachovalosti, opisy dokladů o zkouškách a dřívějším zaměstnání, absolvování písemné zkoušky, lékařské zprávy,

28 Z hlediska přístupnosti archivních dokumentů prezentovaných v této studii nelze opomenout fakt, že se jedná o archiválie týkající se lidí, tj. obsahující osobní údaje. V případě úvěrových spisů je otázka ochrany osobních údajů méně riziková, neboť zahrnuje osobní údaje lidí, kteří byli pracovně činní nejspíše ve 40. letech, tj. většinou již nežijících. Jako potenciálně problematické lze označit pouze osobní údaje jejich potomků, avšak dle našich zkušeností se jedná skutečně o jednotliviny. Větší riziko spatřujeme v nahlížení do osobních spisů zaměstnanců a zaměstnaneckých agend peněžních ústavů. Dané archivní soubory obsahují osobní údaje zaměstnanců banky, kteří byli rovněž zpravidla pracovně činní nejspíše ve 40. letech, ale opět zde můžeme dohledat i údaje o partnerech a potomcích. V tomto případě AČNB umožňuje nahlížení do tohoto segmentu archiválií dle platné legislativy GDPR.

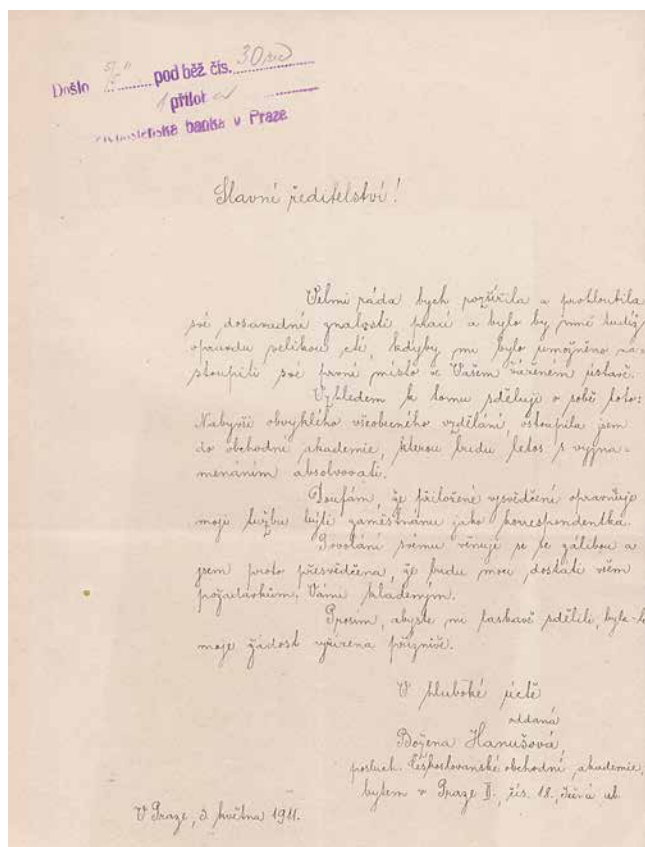
29 AČNB, f. ŽB, k. 412–448, Zaměstnanecké matriky.

30 Lenka VRCHOTOVÁ, „Provizorně na zkoušku.“ Ženy v Živnostenské bance na Moravě a ve Slezsku do roku 1920, in: Radek SLABOTÍNSKÝ a kol., Morava a Slezsko v hospodářských a sociálních souvislostech v 1. polovině 20. století, Acta technici brunensis, Brno 2019, sv. 17, s. 53–54.

31 Celkem se jedná o 35 knih, zahrnujících období od roku 1919 do roku 1950. Chybí pouze ročník 1945. Knihy jsou uvedeny kapitolou „O požitcích zaměstnanců“ pojednávající o časovém postupu, výši služného a dalších přidávkách (bytné, trienální přidavek, vánoční renumerace, funkční přidavek, novoroční, naturální požitky, válečný přidavek drahotní apod.). O každém uvedeném zaměstnanci jsou udány tyto údaje: služební hodnost, působení, základní služné a požitky, rok narození, datum nástupu, stav, počet dětí (z toho nezaopatřených), penze (odkdy se započítává), poslední povýšení či časový postup. Viz AČNB, f. Národní banka Československá (dále NBČ), k. 1014, 1031, 1246, 1247, 1249, 1250, 1253, 1254, 1277–1280, 1296–1309, 1345–1350, 1351, 3413, 3837, Osobní statusy.

32 AČNB, f. NBČ, k. 1248, inv. č. 1, Osobní status.

33 Srov. Walter ANTONOWICZ – Elisabeth DUTZ – Cladia KÖPF – Bernhard MUSAK, Die Oesterreichische Nationalbank seit 1816, Brandstätter 2016, s. 72.

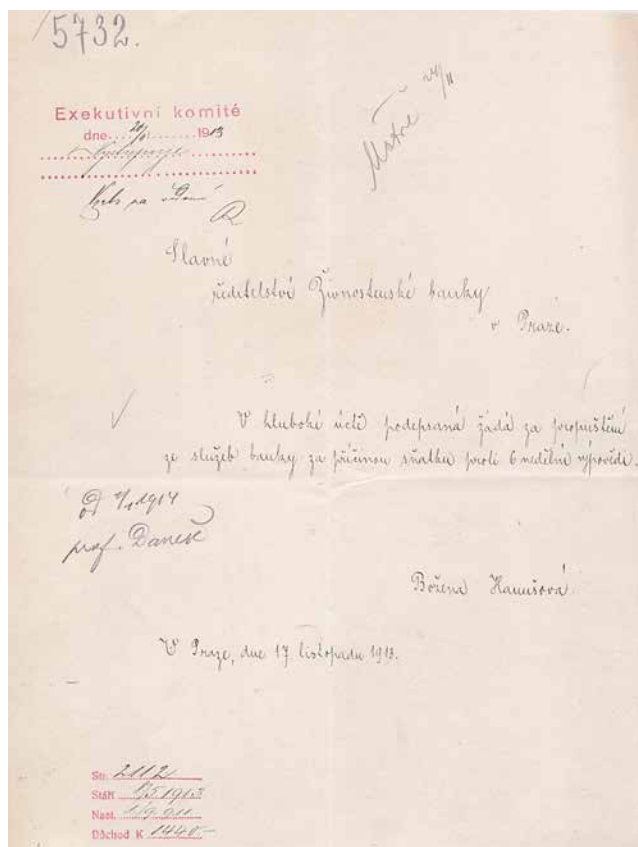

Obr. 2. Žádost o přijetí do Živnostenské banky. Zdroj: Archiv ČNB, fond Živnostenská banka, sign. ŽB/4888/5.

osobní podobenky, seznamy pozic, platové zařazení, informace o zvýšení platu a požitcích či přeložení na centrálu nebo do jiné pobočky či filiálky a klasifikační výkazy.³⁴

Z hlediska zaměstnanecké politiky je zajímavý pohled na zaměstnaneckou problematiku peněžního úřednictva optikou pramenů odborových organizací. V tuzemsku připadá primárně v úvahu výzkum fondu Sdružení československého úřednictva ústavů peněžních³⁵ a jeho periodika Peněžní obzor. V AČNB jsou dále deponovány archiválie Klubu bankovních úředníků Živnostenské banky,³⁶ který vydával také svůj časopis pro členy, a to Věstník Klubu úředníků Živnostenské banky.³⁷

V souvislosti s pramennou základnou deponovanou v AČNB týkající se zaměstnanecké politiky bank je třeba zmínit i akviziční aktivity AČNB. Ty logicky úzce souvisí se skutečností, že je o archivní dokumenty AČNB zaznamená-

Obr. 3. Žádost o propuštění ze služeb banky za příčinou sňatku. Zdroj: Archiv ČNB, fond Živnostenská banka, sign. ŽB/4888/5.

ván zájem i ze strany genealogů.³⁸ Zpravidla se však nejedná o potomky bankovních úřednic, ale převážně bankovních úředníků. To je ovlivněno faktem, že se bankovní úřednice nemohly až na výjimky do druhé poloviny 40. let 20. století vdávat, pokud chtěly setrvat ve službách peněžních ústavů,³⁹ a proto neměly žádné potomky, kteří by mohli projevit zájem o tento druh archiválií. Cesta k písemnostem ilustrujícím životní osudy bankovních úřednic proto vede poněkud oklikou. Je umožněná díky poměrně vysokému procentu úřednic provdaných za své kolegy, které v důsledku celibátu úřednic musely po svatbě opustit své místo v bance.⁴⁰ A právě potomci těchto úřednických párů nás občas oslovují v souvislosti se svým genealogickým bádáním. Zvýšený zájem ze strany genealogů samozřejmě velmi vítáme, neboť s sebou nese i další z možných přístupů k informacím a písemným a obrazovým dokumentům, tj. pramenům

34 AČNB, f. Osobní spisy.

35 Fond byl uložen ve Všeodborovém archivu, který je od 1. 3. 2021 pro badatele uzavřený z důvodu ukončení jeho činnosti v roce 2021. Materiály z působnosti Všeodborového archivu má převzít Národní archiv.

36 Srov. AČNB, f. ŽB, k. 3604, inv. č. 3, Klub úředníků Živnostenské banky – Stanovy, dary, volby do závodního výboru; karton 4655, inv. č. 1, Zápisy výborových schůzí Klubu úředníků Živnostenské banky; karton 4723, inv. č. 3, Klub úředníků Živnostenské banky; karton 7790, inv. č. 1–2, Klub úředníků Živnostenské banky – filiálka Brno.

37 K problematice československých závodních bankovních časopisů v průběhu let 1918–1993 srov. Jakub KUNERT, In-house Journals in Czechoslovakian Banks 1918–1993, in: Hubert BONIN – Lorans Tanatar BARUH, Company Journals in Banks and Insurance Companies: History and Recent Developments, Malta 2007, s. 11–32.

38 Výroční zpráva Archivu ČNB 2010–2020. [cit. 09.08.2021]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/o_cnb/archiv-cnb/. L. VRCHOTOVÁ, Genealogické bádání v Archivu České národní banky, Genealogické a heraldické listy, 2017, roč. 37, č. 2, s. 30–35.

39 Srov. AČNB, f. ŽB, k. 3806, inv. č. 1, Služební řád z roku 1914; f. NBČ, k. 869, inv. č. 1, Služební řád a disciplinární řád pro zaměstnance Národní banky Československé z roku 1929, Služební řád pro zaměstnance Národní banky Československé z roku 1936, Služební řád pro kancelářské zaměstnance Národní banky pro Čechy a Moravu v Praze z roku 1941.

40 L. VRCHOTOVÁ, „Provizorně na zkoušku.“ Ženy v Živnostenské bance na Moravě a ve Slezsku do roku 1920, s. 57–59. Lenka VRCHOTOVÁ, Migration Strategy of Živnostenská banka female officials, in: Zlatica ZUDOVÁ–LEŠKOVÁ (ed.), WOMEN ON THE MOVE (The nature, reasons and consequences of female migration in the 19th and 20th centuries), v tisku.

umožňujícím poznání života bankovního úřednictva mimo mohutné zdi peněžních ústavů.

Velkou inspiraci na poli akvizičních aktivit pro AČNB představují projekty vybraných zahraničních archivů peněžních ústavů, které využívají metody oral history k zachycení vzpomínek pracovníků bankovních institucí.⁴¹ V našem případě se nabízí aplikace těchto metod ve spolupráci s Klubem důchodců ČNB, která by mohla vést ke značnému rozšíření znalostí o fungování banky, ale i o dalších širších aspektech každodenního života úřednictva.⁴²

Obecně lze konstatovat, že situace ohledně míry dochování ego dokumentů vážících se k peněžnímu úřednictvu je velmi symptomatická pro celou řadu i dalších profesí. Osobní fondy řadových úředníků, kteří se zabývali ještě nějakým jiným oborem, např. literaturou,⁴³ sběratelstvím⁴⁴ ap., můžeme proto predikovat v jiných archivech a paměťových institucích. Případně se takoví úředníci naopak nechvalně zviditelnili v důsledku spáchané defraudace⁴⁵ nebo měli potřebu veřejné obhajoby svého nestandardního chování, jež je stálo místo v peněžním ústavu.⁴⁶ Bohužel v případě osobních fondů a jiných typů ego dokumentů bankovních úřednic je situace ještě trýznivější,⁴⁷ ačkoli existují samozřejmě výjimky.⁴⁸ I zde platí výše zmíněné, že doklady o jejich kariéře v bance můžeme vystopovat u žen, jež se proslavily ve zcela jiném odvětví.⁴⁹

b) Bankovní klientela

Druhá tematická oblast ve vztahu k historii žen a genderu se zaměřuje na klientelu bank.⁵⁰ V případě daného typu bádání lze využívat primárně úvěrových spisů dochovaných ve fondech peněžních ústavů. Mezi badateli stále bohužel přetrvává mylná představa, že se nám dochovaly úvěrové spisy

jenom významnějších firem. Ve skutečnosti jsou ve fondech peněžních ústavů uloženy i úvěrové spisy firem vlastněných jednotlivci, tedy i žen, jejichž existenci dnes dokládají jen zápisy v obchodním rejstříku, protože se nám z nejrůznějších příčin archiválie mapující činnost těchto firem nedochovaly. Samotný výzkum živností vedených ženami (a nejen jich) bývá proto z důvodu absence fondu firmy založen vedle údajů získaných ve zmiňovaném obchodním rejstříku také na údajích získaných v agendě policejního ředitelství, obchodních a živnostenských komor, živnostenských společenstev a na excerpci informací v odborných živnostenských časopisech⁵¹ či dalších periodikách určených zákazníkům (módní časopisy atd.).⁵²

Úvěrová agenda deponovaná v peněžních ústavech nabízí další zdroj informací, neboť umožňuje jiný úhel pohledu na provozovanou živnost. Nebudeme daleko od pravdy, když vyslovíme názor, že to byl pohled velmi přísný a nesmlouvavý, protože pro banku bylo velmi důležité zjistit o potenciálním klientovi co nejúplnější a nejpravdivější údaje. Ty pak hrály stěžejní úlohu při rozhodování o povolení úvěru. V samotném úvěrovém spise je zachycena podrobná historie žadatele o úvěr, a to před jeho čerpáním i při jeho realizaci. Bohatství úvěrových spisů spravovaných AČNB tkví zejména v oné praxi peněžních ústavů prověřit potenciálního komitenta a udržovat tyto informace *a jour*.

Velmi informačně zajímavé se tak mohou stát zejména zprávy informačních kanceláří o komitentstvu bank. Ty bývají zpravidla součástí úvěrového spisu nebo je banka měla vedeny zvlášť. Informační zprávy obsahují obvykle majetkové rozborů klientely, údaje o provozovaném podniku (počet zaměstnanců, stav zásob, klientela, ...). Nechybí ani informace neekonomického charakteru, tj. rodinné zázemí,

41 Srov. Clara HARROW, Living History: Engaging with the Past at the Baring Archive, The Other Story of Financial Institutions, in: Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People. Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014, s. 67–80. A. R. GRESTA, Men and Women in the Documents of the Bank of Italy, s. 46–50.

42 J. KUNERT – H. SEDLÁČKOVÁ, Archival Sources on the History of Banks Employees in the Archive of the Czech National Bank, s. 109–110.

43 Např. Jaroslav Havlíček působil v Živnostenské bance v letech 1919–1943. Srov. AČNB, f. ŽB, k. 439, inv. č. 1, Zaměstnanecké matriky; k. 4935, inv. č. 8, Osobní oddělení osobní spisy Jaroslav Havlíček. Jeho písemná pozůstalost je uložena v Památníku národního písemnictví, f. Jaroslav Havlíček a Krkonošském muzeu v Jilemnici, f. Jaroslav Havlíček.

44 Např. Sběratel Bohuslav Dušek působil v Živnostenské bance v letech 1903–1939. Srov. AČNB, f. ŽB, k. 425, inv. č. 1, Zaměstnanecké matriky. Jeho písemná pozůstalost je uložena v Archivu Národního muzea (dále ANM), f. Bohuslav Dušek.

45 Srov. Lenka VRCHOTOVÁ, Jak se podvádělo v Živnobance, in: Marie JÍLKOVÁ – Marie MACKOVÁ – Eliška VALOVÁ (eds.), Jak se u nás podvádělo: za monarchie a za republiky, Pardubice 2019, s. 370–387.

46 Srov. Karel Ullman působil v Živnostenské bance v letech 1895–1921. Srov. AČNB, f. ŽB, k. 423, inv. č. 1, Zaměstnanecké matriky; k. č. 4830, inv. č. 1, Osobní oddělení – osobní spisy Karel Ullmann. Paměti Karla Ullmanna nám nabízejí unikátní pohled na zaměstnaneckou politiku bank a situaci peněžního úřednictva zdoła. Srov. Karel ULLMANN, Po zavátých stopách mého života, I. svazek, Mé dětství, Brno 1947–1948. TÝŽ, Po zavátých stopách mého života, II. svazek, Sociální hnutí bankovního úřednictva, Brno 1948.

47 Viz poznámka č. 18.

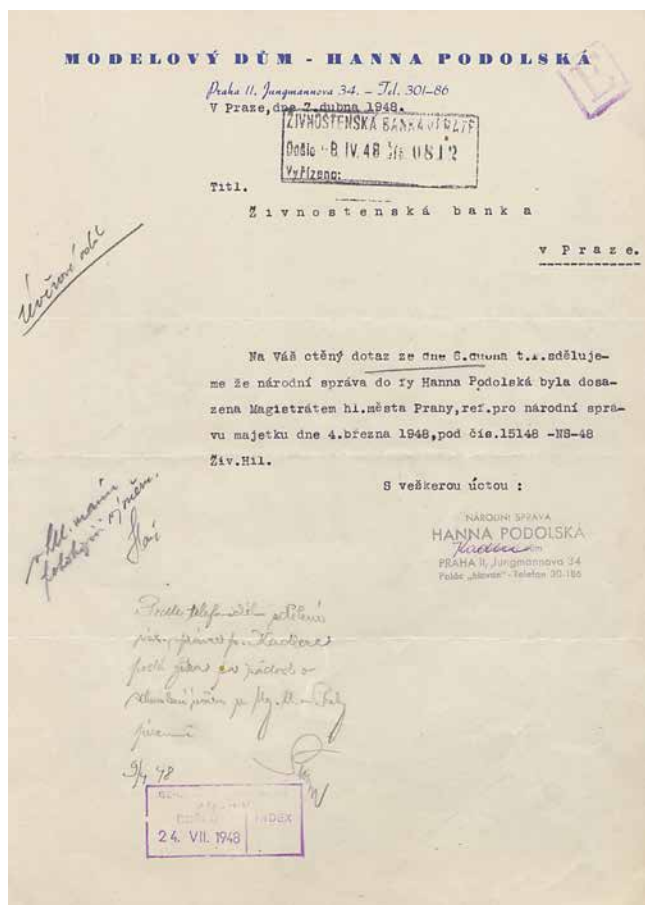
48 Marie Grubhofferová (roz. Mahlerová) působila v Živnostenské bance v letech 1917–1923. Srov. AČNB, f. ŽB, k. č. 438, inv. č. 1, Zaměstnanecké matriky. Její písemná pozůstalost je deponována v Památníku Petra Bezruče v Opavě, f. Jindřich a Marie Grubhofferovi; Kamila Digrínová (prov. Peteríková) pracovala v Živnostenské bance v letech 1920–1925. Srov. f. ŽB, k. 443, inv. č. 1, Zaměstnanecké matriky. Její pozůstalost je dále deponována ANM, f. Kamila Digrínová; Leopoldina Králová (roz. Balášová) byla zaměstnána v Živnostenské bance v letech 1915–1918. Srov. k. č. 434, inv. č. 1, Zaměstnanecké matriky. Její pozůstalost je také uložena v ANM, f. Leopoldina Králová a v Archivu dějin tělesné výchovy a sportu, f. Vratislav a Leopoldina Královi.

49 Např. Eliška Junková (roz. Pospíšilová) působící v Pražské úvěrní bance v letech 1916/1917 (?) – 1918. V AČNB se dochovaly jen kusé záznamy o jejím přesazení z olomoucké filiálky Pražské úvěrní banky do brněnské, jejíž zbudování měl na starosti Vincenc (Čeněk) Junek. AČNB, f. Pražská úvěrní banka, k. 37, inv. č. 742, Protokol schůze výkonného výboru ze dne 6.6.1917. Zevrubnější informace lze nalézt v jejích pamětech: Eliška JUNKOVÁ, Má vzpomínka je bugatti, Praha 2016, s. 35–40.

50 Tato studie podrobněji zmiňuje z řad komitentek bank pouze podnikatelky. Přirozeně se mezi klientkami bank objevovaly i ženy, jež nepodnikaly. V případě těchto komitentek se nabízí hledat odpovědi na otázku po motivaci k čerpání úvěru, např. řešení nově vyvstalé životní situace v podobě ovdovění či penzionování a s tím spojená snaha po zachování si jistého životního standardu ap.

51 Srov. Andrea VEVERKOVÁ, Krejčovské listy 1909–1926: periodikum jako pramen poznání živnostenského podnikání, in: Eduard KUBŮ – Barbora ŠTOLLEOVÁ (eds.), Hospodářské dějiny. Dějiny podnikání ve střední Evropě devatenáctého a dvacátého století (Tematický soubor studií), Část 3: Prameny, 2020, roč. 35, s. 331–348.

52 Srov. k podnikatelským aktivitám a osudům módního salonu Hany Podolské: Nad'a DUBCOVÁ, Hana Podolská ve věru dějin, Třebíč 2017. Eva UCHALOVÁ, Hana Podolská: legenda české módy, Praha 2018. Táž a kol., Pražské módní salony 1900–1948, Praha 2018, s. 170–188.

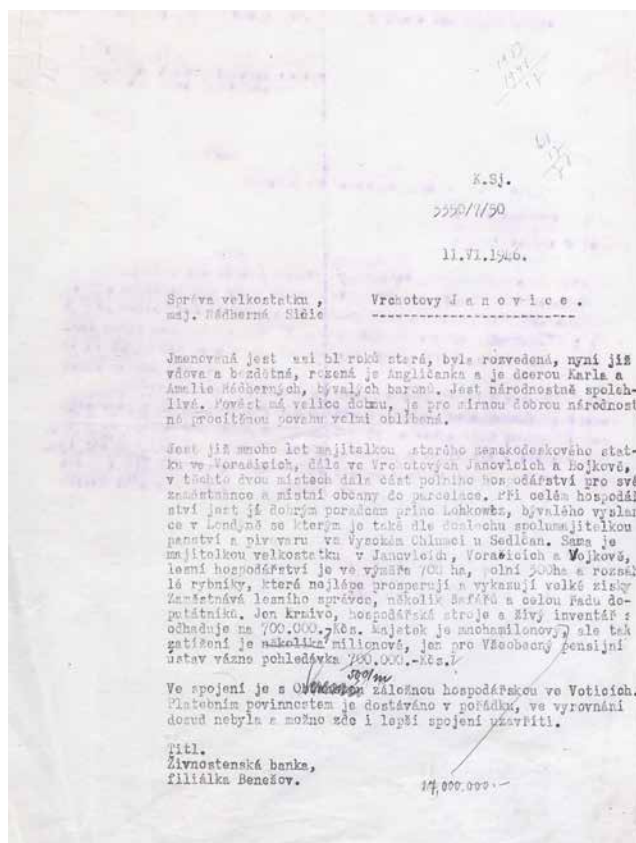
Obr. 4. Hana Podolská, modelový dům, Praha – hlavičkový papír. Zdroj: Archiv ČNB, fond Živnostenská banka, sign. ŽB/4985/11.

národnostní příslušnost, politické smýšlení či morální bezúhonnost bankovní klientely.⁵³

O rozsahu úvěrového spisu rozhodovala nejen významnost zákazníka, délka doby splacení úvěru, ale samozřejmě i jeho nesplacení. Mezi další determinující činitele, tentokrát vnějšího charakteru, náleží koncentrační proces československého bankovníctví, válečné a zejména poválečné osudy našich peněžních ústavů. Právě písemnosti z 19. století, které neměly například pro Živnostenskou banku již obchodní význam, byly během válečných let v důsledku celulózni krize a stěhování do nové bankovní budovy v roce 1942 skartovány,⁵⁴ proto se například úvěrová dokumentace za předchozí období až na výjimky nedochovala. Jisté zmínky o daných úvěrech ještě můžeme hledat v protokolech bank, avšak tyto údaje nám spíše jen potvrdí existenci úvěrového spojení,⁵⁵ tj. v našem případě existenci úvěrů čerpaných komitentkami.

Analýza badatelského zájmu o historii žen a genderu v AČNB (2010–2020) a stav výzkumu

Na začátku této studie bylo již avizováno, že AČNB byl a je badatelskou veřejností vnímán jako instituce spravující pri-

Obr. 5. Sidonie Nádherná, Vrchotovy Janovice – informace o komitentce. Zdroj: archiv ČNB, fond Živnostenská banka, sign. ŽB/7002/1.

márně prameny k hospodářským dějinám. K tématům badatelského výzkumu se tak tradičně řadí historie peněžních ústavů, firem a společností v koncernech československých bank, otázky týkající se vývoje československé měny, historických směnných kurzů či dotazy o vkladech na účtech vedených u ústavů lidového peněžnictví. Konstantní zájem trvá o studium arizace židovského majetku v době okupace.

Grafy

Z provedené analýzy vyplývá, že zájem o historii žen a částečně i genderu je v AČNB skutečně malý, neboť se pohybuje kolem 2,75 % z celkového objemu počtu rešerší a badatelských témat za posledních deset let (viz graf č. 1).⁵⁶ Pokud tento zájem o výzkum historie žen a genderu rozložíme do časové osy, vidíme (viz graf č. 2), že první badatelské dotazy zabývající se touto problematikou se objevují až v roce 2012. V následujících letech však postupně převažuje badatelský zájem o osud jednotlivkyň a jejich majetek v souvislosti s arizačním procesem.⁵⁷

Příčiny okrajového zájmu o studium historie žen a genderu lze spatřovat primárně ve výše zmíněném malém povědomí badatelské veřejnosti o fondech AČNB. Dále je úzce

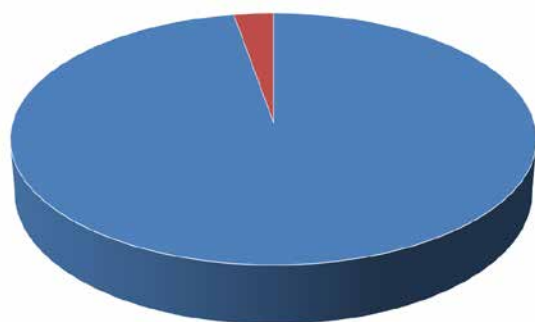
53 Srov. AČNB, f. ŽB, k. 7527, inv. č. 67, Nádherná Sidonie, majitelka panství, lesní a rybníční hospodářství, Vrchotovy Janovice; k. 7002, inv. č. 1, Nádherná Sidonie, majitelka panství, lesní a rybníční hospodářství, Vrchotovy Janovice; k. 4985, inv. č. 11, Podolská Hana, modelový dům Praha.

54 K. MERUNKA – V. URBAN, Podnikové archivy Státní banky československé, s. 83–84.

55 J. KUNERT, Průmysl a banky, s. 132–135.

56 Výroční zprávy Archivu ČNB 2010–2020. [cit. 09.08.2021]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/o_cnb/archiv-cnb/

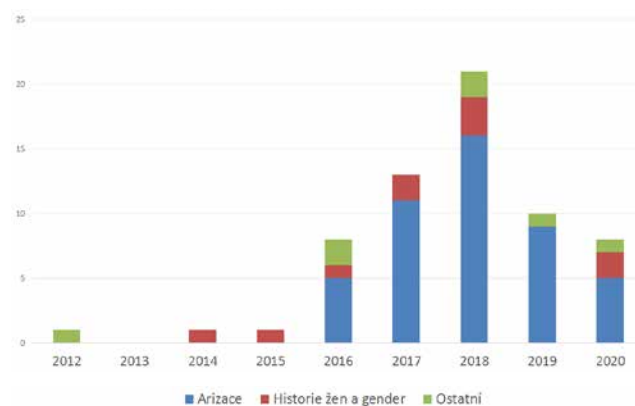
57 Tento okruh badatelského studia a rešerší se primárně nezaměřuje na ženy, ty zde zpravidla vystupují převážně jako manželky majitelů arizovaných firem, a proto je tento okruh bádání a rešerší evidován pro přehlednost v druhém grafu zvlášť.

■ Ostatní ■ Historie žen a gender

Graf č. 1. Tematika rešerší v AČNB v letech 2010–2020.

provázán s tuzemským zaměřením výzkumu dějin bankovnínictví na rekonstrukci podnikatelských strategií bank, jejich *know-how* v oblasti úvěrování, správy aktiv, finančních technik a analýzu úlohy bank v procesu nostrifikace či arizace.⁵⁸ V porovnání se zahraničím překvapuje takřka nulové zastoupení studií z oblasti zaměstnanecké politiky peněžních ústavů, která má v zahraničí mnohaletou tradici.⁵⁹ Tato disproporce koreluje i se stavem tuzemského bádání o státním⁶⁰ a soukromém úřednictvu.⁶¹ První tuzemské příspěvky zabývající se úřednictvem v peněžnictví byly publikovány na počátku druhého decennia 21. století a soustřeďují se na tzv. každodennost bankovního úředníka. Historii bankovních úřednic a genderovou otázku nijak výrazně neaktivovaly.⁶²

Graf č. 2. Badatelský zájem o dějiny žen a genderu v AČNB v letech 2010–2020.

Zahraniční výzkum k dějinám bankovnínictví se naopak v posledních dvou deceniích soustřeďoval i na tzv. řízení lidských zdrojů, postavení zaměstnanců banky, jejich participace na činnosti odborových organizací a jejich genderové zastoupení v peněžních ústavech. Zejména bývá zkoumán vztah mezi technologickými změnami a feminizací pracovních sil.⁶³ Zájem o tato témata však lze vysledovat již na sklonku 80. let 20. století, kdy se tyto otázky objevily v programu jednoho z kolokvií pořádaných Institutem pro výzkum bankovní historie.⁶⁴ Od této události se problematika zaměstnanců peněžních ústavů objevila na pořadu jednání EABH v roce 2004 v Athénách⁶⁵ a v roce 2012 v Bukurešti⁶⁶ s tím, že řada autorů se ve svých příspěvcích nevyhýbala ani problematice historie žen a genderu a mezi účastníky jed-

- 58 Zdeněk JINDRA – Jiří NOVOTNÝ – Jiří ŠOUŠA, Historiografie českého bankovnínictví, in: Z dějin českého bankovnínictví v 19. a 20. století, Praha 2000, s. 7–26. Václav LACINA – Jan HÁJEK – Lubomír SLEZÁK, Historiografie moderních hospodářských dějin českých zemí koncem 20. a na počátku 21. století, Hospodářské dějiny, 2009, roč. 31, č. 24, s. 221–246.
- 59 Srov. Imke THAMM, Der Anspruch auf das Glück des Tüchtigen. Beruf, Organisation und Selbstverständnis der Bankangestellten in der Weimarer Republik, Stuttgart 2006, s. 14–19. Thomas WEIHE, Die Personal Politik der Filialgrossbanken 1919–1945. Interventionen, Anpassung, Ausweichbewegung, Stuttgart 2006, s. 18–22.
- 60 Výběrově: Aleš VYSKOČIL, Úředník. Příklad Petra Ehrenfeldta, Franze Bacha a Josefa Wierera, in: Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ – Libor VYKOUPILOV, Člověk na Moravě v první polovině 20. století, Brno 2006, s. 56–68. TÝŽ, C. k. úředník ve zlatém věku jistoty, Praha 2009. Martin KLEČÁČKÝ, Český ministr ve Vídni: ve službách císaře, národa a politické strany, Praha 2017. TÝŽ (ed.), Úředník sluhou mnoha pánů? Nacionalizace a politizace veřejné správy ve střední Evropě 1848–1948, Praha 2018. TÝŽ, Poslušný vládce okresu: Okresní hejtman a proměny státní moci v Čechách v letech 1868–1938, Praha 2021. Marie MACKOVÁ, Finanční stráž v Čechách 1842–1918, Pardubice 2017. TÁŽ, K dějinám státního úřednictva venkovských okresů po roce 1870. Na příkladu města Vysoké Mýto, Studie k sociálním dějinám, 2001, roč. 7, s. 57–95. Karel ŘEHÁČEK, JUDr. Petr Němejc (1890–1951). Státní úředník v dobách dobrých i zlých, Vlastivědný sborník Muzea Šumavy, 2016, roč. 9, s. 355–366. Jan KRLÍN, Výměny úředníků státní správy v Českých zemích v letech 1918–1920, Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze, 1998, roč. 6, s. 210–253.
- 61 Výběrově: Andrea POKLUDOVÁ, Soukromý úředník – Příklad bratří Krámerových a Josefa Dworzaka, in: Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ, Člověk na Moravě 19. století, Brno 2004, s. 278–292. TÁŽ, Formování inteligence na Moravě a ve Slezsku 1857–1910, Opava 2008, s. 217–286. Miroslava MICHALOVÁ – Martina VLKOVÁ, Úřednictvo firmy Georg Schicht a. s. v letech 1906–1918, Studie k sociálním dějinám, 2000, roč. 3, s. 119–152.
- 62 Jiří ŠOUŠA – Jiří NOVOTNÝ, Stríčky z každodennosti českých bank ve druhé polovině 19. a prvních deceniích 20. století, in: Jan KAHUDA – Eduard KUBŮ – Jiřina JUNĚCOVÁ – Jiří NOVOTNÝ (eds.), Mezi brázdou a bankovním úvěrem: o agrárních a peněžních dějinách 19. a 20. století: výbor prací k 60. narozeninám Jiřího Šouši, Praha 2012, s. 519–536. Jakub KUNERT, „Dalekosáhlý jest význam sportu pro každého pracujícího člověka.“ Názory na úlohu sportu v životě úředníka Živnostenské banky, Časopis Národního muzea. Řada historická, 2014, roč. 183, č. 3–4, s. 45–54.
- 63 Margaret Ackrill – Leslie Hannah, Barclays: the business of banking 1690–1996, Cambridge 2001, s. 74–79. I. THAMM, Der Anspruch auf das Glück des Tüchtigen. Thomas WEIHE, Die Personal Politik der Filialgrossbanken 1919–1945. Cécile OMNÉS, La gestion du personnel au Crédit Lyonnais de 1863 à 1939, Paris 2007.
- 64 Hans POHL (ed.), Innovationen und Wandel der Beschäftigtenstruktur im Kreditgewerbe: Erstes Wissenschaftliches Kolloquium des Instituts für bankhistorische Forschung e. V., Bankhistorisches Archiv, Zeitschrift zur Bankengeschichte, Beiheft 12, Frankfurt am Main 1988. Anna Rita Gresta tento zájem z řad akademiků o bankovní úřednictvo v Itálii klade dokonce do 60. let 20. století. Srov. Anna Rita GRESTA, Men and Women in the Documents of the Bank of Italy: The Other Story of Financial Institutions, in: Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014, s. 41–66.
- 65 Edwin GREEN – Monika POHLE FRASER (eds.), The Human Factor in Banking: Entrepreneurs, Managers, Organisation and Personnel, Atnény 2008.
- 66 Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People. Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014.

nání zazněl již několikrát návrh na uspořádání workshopu se zaměřením na „ženskou otázku“ v peněžnictví.⁶⁷

Samotná problematika žen zaměstnaných v terciární sféře byla v tuzemsku doposud zevrubněji zpracována ve školství a zdravotnictví. Úřednická profese byla pak bádána zejména na příkladu úřednic pracujících na poštovním úřadě.⁶⁸ Na základě výzkumu archiválií AČNB zatím vznikla dizertační práce zabývající se profesionalizací soukromého peněžního úřednictva ve středoevropském prostoru do roku 1910 v Čechách, Rakousku a Uhersku.⁶⁹ Další studie se zaměřily na první ženy zaměstnané v Živnostenské bance v moravských a slezských filiálkách,⁷⁰ na jejich migrační strategie a úroveň jejich mobility v souvislosti s výkonem jejich povolání.⁷¹ Dále lze zmínit stále probíhající výzkum soustřeďující se na změny v postavení bankovního úřednictva a genderovou skladbu zaměstnanců v důsledku mechanizace a racionalizace bankovního provozu.⁷² Z perspektivy historie žen a genderu před tuzemskými badateli zůstávají stále nezodpovězeny otázky ohledně zapojení žen do odborových organizací, ale i definování úlohy, jakou dané organizace sehrály v napjatých vztazích mezi bankovními úředníky a úřednicemi, jež byly úředníky vnímány podobně jako v jiných oborech jako levná konkurence apod.⁷³

V souvislosti s výše uvedenou analýzou a v porovnání s první tematickou oblastí lze konstatovat, že tematika bankovních komitetek zůstává zatím komplexněji neprobádaná. Předmětem zájmu se doposud staly pouze některé známější osobnosti (Sidonie Nádherná,⁷⁴ Toyen,⁷⁵...). Tento výzkum v AČNB měl pro badatele zpravidla doplňující charakter. Dosavadní domácí výzkum zaměřený na tuzemské podnikatelky⁷⁶ je tvořen převážně případovými studiemi.⁷⁷ Syntetizující práce se zabývají například odvětvími, ve kterých ženy podnikaly,⁷⁸ či vzděláním a vzděláváním podnikatelek.⁷⁹

Zatím nezodpovězena v komparaci se zahraničním výzkumem zůstává celá řada otázek, na které by právě bádání v AČNB mohlo dát odpověď. V případě živnostnic jsou to otázky na jejich startovací kapitál či na způsob financování

jejich podnikání ap.⁸⁰ Analýzu by si jistě zasloužil i vztah tuzemských peněžních ústavů k jejich komitentkám, neboť výzkum zaměřený na zahraniční realie a zmínky o zahraničních bankách ve fondech některých tuzemských peněžních ústavů dokládají jistá specifika ve vztahu k bankovní klientele z řad žen u zahraničních bank, jež nabývala například podoby ve vymezení zvláštního prostoru v bance – tzv. ladies' room,⁸¹ či dokonce vedla ke vzniku zvláštního peněžního ústavu pro komitentky, například Frauenbank založené v roce 1910 v Berlíně.⁸²

Závěr

Tato studie si kladla za cíl představit archiválie mající výpovědní hodnotu pro výzkum oblasti historie žen a genderu ve specializovaném AČNB a seznámit s aktuálními trendy ve studiu dané problematiky. Dle statistických údajů a v porovnání se zkušenostmi našich zahraničních kolegů lze konstatovat, že ona tematika zatím stojí na okraji zájmu z řad badatelů. To lze přisoudit jak malé míře všeobecného povědomí o pramenném bohatství tohoto specializovaného archivu, tak i trendům v tuzemském výzkumu bankovní historie.

Stav bádání v oblasti zaměstnanecké politiky a komitetek peněžních ústavů je zatím soustředěn primárně na analýzu pramenné základny. Badatelé podnikají základní heuristický průzkum dané problematiky a zpracovávají excerpaná data. Zatím bylo publikováno několik studií se zaměřením hlavně na působení prvních žen v peněžních ústavech. S jistou nadsázkou můžeme konstatovat, že „žena“ v peněžnictví byla již objevena, avšak na zasazení tohoto objevu do širších souvislostí, tj. sepsání studií inklinujících spíše k gender studies, si ještě musíme počkat.

Archivní prameny

Archiv České národní banky, fond Národní banka Československá.

67 Např. Edwin GREEN, *Married to the Bank. Wives and Families in the History of HSBC*, in: Edwin GREEN – Monika POHLE FRASER (eds.), *The Human Factor in Banking: Entrepreneurs, Managers, Organisation and Personnel*, Athény 2008, s. 261–280. František CHUDJAK, *The Splendour and Misery of the Slovak Bank Official in the First Half of the 20th century*, in: Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), *Archives and the People Recording Working Life in Financial Institutions*, Frankfurt nad Mohanem 2014, s. 7–41.

68 Nejnověji např. Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*, České Budějovice 2017, s. 179–255. Obecněji se problematikou úřednic zabývá v kolektivní monografii příslušná kapitola: Úřednice, in: Milena LENDEROVÁ a další (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 424–427. Na problematiku poštovních úřednic se soustředila výstava *Žena na poště*, uspořádaná na přelomu let 2019 a 2020 Poštovním muzeem v Praze.

69 Mátýás ERDÉLYI, *Experts in the bureau: private clerks and capitalism in the late Habsburg Monarchy*, Dissertation, Budapest 2019.

70 L. VRCHOTOVÁ, „Provizorně na zkoušku.“ *Ženy v Živnostenské bance na Moravě a ve Slezsku do roku 1920*, s. 51–62.

71 L. VRCHOTOVÁ, *Migration Strategy of Živnostenská banka female officials*, v tisku.

72 Lenka VRCHOTOVÁ, *Pohled do úlu. Racionalizace a mechanizace bankovního podnikání v českých zemích na příkladu Živnostenské banky (1900–1948)*, komentovaná osnova dizertační práce, Praha 2021, rkp.

73 Srov. *Otázka zaměstnání žen v peněžních ústavech*, *Peněžní obzor*, 1910, roč. 3, č. 11, s. 221–224.

74 Výroční zpráva Archivu ČNB 2014 a 2016. [cit. 09.08.2021]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/o_cnb/archiv-cnb/

75 Výroční zpráva Archivu ČNB 2021 a 2017. [cit. 09.08.2021]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/o_cnb/archiv-cnb/

76 Významnými zahraničními podnikatelkami se zabývá např. Jana GERŠLOVÁ, *Podnikatelka nebo Popelka? (příběhy úspěšných podnikatelek v toku času)*, Průhonice 2020. TÁŽ, *Dějiny moderního podnikání*, Praha 2012.

77 Např. Marie BAHENSKÁ, Johanna Langer von Schroll – podnikatelka 19. století, in: Pavla SLAVÍČKOVÁ (ed.), *Ženy-podnikatelky v minulosti a současnosti*, Praha 2016, s. 71–86. Eva UCHALOVÁ, *Modelový dům Arnoštka Roubíčková Praha 1909–1943*, Praha 2016.

78 Srov. Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná*, s. 132–137.

79 Srov. Pavla SLAVÍČKOVÁ – Eva DVOŘÁKOVÁ KANĚČKOVÁ – Zdeněk PUCHINGER, *Účetnictví jako součást výchovy žen-podnikatelek*, in: Pavla SLAVÍČKOVÁ (ed.), *Ženy-podnikatelky v minulosti a současnosti*, Praha 2016, s. 52–70.

80 Anne LAURENCE – Josephine MALTBY – Janette RUTTERFORD (eds.), *Women and their money 1700–1950: essays on women and finance*, London 2009.

81 AČNB, f. ŽB, k. 610, inv. č. 1, *Novostavba bankovní budovy – zprávy pro ředitelství o návštěvách bank v evropských zemích a příslušná korespondence – informační brožura Midland Bank*.

82 Srov. J. GERŠLOVÁ, *Podnikatelka nebo Popelka?*, s. 9.

Archiv České národní banky, fond Osobní spisy.
Archiv České národní banky, fond Pražská úvěrní banka.
Archiv České národní banky, fond Živnostenská banka.
Archiv Národního muzea, fond Bohuslav Dušek.
Archiv Národního muzea, fond Kamila Digrínová.
Archiv Národního muzea, fond Leopoldina Králová.
Archiv dějin tělesné výchovy a sportu, fond Vratislav a Leopoldina Královi.
Krkonošské muzeum Jilemnice, fond Jaroslav Havlíček.
Státní okresní archiv Benešov, fond Blažena Šviglerová.
Státní okresní archiv Benešov, fond Rodinný archiv Soudných.
Památník národního písemnictví, fond Jaroslav Havlíček.
Památník Petra Bezruče v Opavě, fond Jindřich a Marie Grubhofferovi.
Všeodborový archiv, fond Sdružení československého úřednictva ústavů peněžních.

Dobová periodika

Peněžní obzor

Memoáry

Eliška JUNKOVÁ, Má vzpomínka je bugatti, Praha 2016.
Karel ULLMANN, Po zavátých stopách mého života, I. svazek, Mé dětství, Brno 1947–1948.
Karel ULLMANN, Po zavátých stopách mého života, II. svazek, Sociální hnutí bankovního úřednictva, Brno 1948.

Literatura

Margaret ACKRILL – Leslie HANNAH: Barclays: the business of banking 1690–1996, Cambridge 2001.
Walter ANTONOWICZ – Elisabeth DUTZ – Cladia KÖPF – Bernhard MUSAK, Die Oesterreichische Nationalbank seit 1816, Brandstätter 2016.
Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People. Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014.
Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci, České Budějovice 2017.
Naďa DUBCOVÁ, Hana Podolská ve víru dějin, Třebíč 2017.
Mátyás ERDÉLYI, Experts in the bureau: private clerks and capitalism in the late Habsburg Monarchy, Dissertation, Budapest 2019.
Jana GERŠLOVÁ, Podnikatelka nebo Popelka? (příběhy úspěšných podnikatelek v toku času), Průhonice 2020.
Jana GERŠLOVÁ, Dějiny moderního podnikání, Praha 2012.
Edwin GREEN, Married to the Bank. Wives and Families in the History of HSBC, in: Edwin GREEN – Monika POHLE FRASER (eds.), The Human Factor in Banking: Entrepreneurs, Managers, Organisation and Personnel, Athény 2008, s. 261–280.
Edwin GREEN – Monika POHLE FRASER (eds.), The Human Factor in Banking: Entrepreneurs, Managers, Organisation and Personnel, Athény 2008.
Anna Rita GRESTA, Men and Women in the Documents of the Bank of Italy: The Other Story of Financial Insti-

tutions, in: Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014, s. 41–66.
Jarmila HANZALOVÁ (ed.), Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice, Praha 1997.
Clara HARROW, Living History: Engaging with the Past at the Baring Archive, The Other Story of Financial Institutions, in: Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People. Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014, s. 67–80.
František CHUDJAK, The Splendour and Misery of the Slovak Bank Official in the First Half of the 20th century, in: Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014, s. 7–41.
Zdeněk JINDRA – Jiří NOVOTNÝ – Jiří ŠOUŠA, Historiografie českého bankovníctví, in: Z dějin českého bankovníctví v 19. a 20. století, Praha 2000, s. 7–26.
Václav JUREČKA (ed.), Ženy v ekonomii: sborník příspěvků ze semináře konaného u příležitosti 100. výročí narození a 20. výročí úmrtí Joan Violet Robinsonové, Ostrava 2004.
Martin KLEČACKÝ, Český ministr ve Vídni: ve službách císaře, národa a politické strany, Praha 2017.
Martin KLEČACKÝ (ed.), Úředník sluhou mnoha pánů? Nacionalizace a politizace veřejné správy ve střední Evropě 1848–1948, Praha 2018.
Martin KLEČACKÝ, Poslušný vládce okresu: Okresní hejtman a proměny státní moci v Čechách v letech 1868–1938, Praha 2021.
Jan KRLÍN, Výměny úředníků státní správy v Českých zemích v letech 1918–1920, Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze, 1998, roč. 6, s. 210–253.
Jakub KUNERT, In-house Journals in Czechoslovakian Banks 1918–1993, in: Hubert BONIN – Lorans Tanatar BARUH, Company Journals in Banks and Insurance Companies: History and Recent Developments, Malta 2007, s. 11–32.
Jakub KUNERT, Průmysl a banky. Archiv České národní banky jako fundament pro výzkum historie českého a československého průmyslu 19. a 20. století, in: Průmysl – město – archiv: archivy a dokumentace průmyslového dědictví. Sborník příspěvků z 15. konference archivářů České republiky konané ve dnech 3.–5. června 2013 v Ostravě-Vítkovicích, Praha 2013, s. 125–150.
Jakub KUNERT – Helena SEDLÁČKOVÁ, Archival Sources on the History of Banks Employees in the Archive of the Czech National Bank, in: Melanie ASPEY – Jakub KUNERT – Roger NOUGARET (eds.), Archives and the People. Recording Working Life in Financial Institutions, Frankfurt nad Mohanem 2014, s. 81–110.
Jakub KUNERT, „Dalekosáhlý jest význam sportu pro každého pracujícího člověka. Názory na úlohu sportu v životě úředníka Živnostenské banky, Časopis Národního muzea. Řada historická, 2014, roč. 183, č. 3–4, s. 45–54.
Jakub KUNERT – Helena SEDLÁČKOVÁ, Akcie českých bankovních ústavů v Archivu České národní banky, Praha 2015.

- Jakub KUNERT – Helena SEDLÁČKOVÁ – Lenka VRCHOTOVÁ, Archivní fondy a sbírky v Archivu České národní banky: (stručný průvodce), Praha 2015.
- Václav LACINA – Jan HÁJEK – Lubomír SLEZÁK, Historiografie moderních hospodářských dějin českých zemí koncem 20. a na počátku 21. století, *Hospodářské dějiny*, roč. 31, 2009, č. 24, s. 221–246.
- Anne LAURENCE – Josephine MALTBY – Janette RUTTERFORD (eds.), *Women and their money 1700–1950: essays on women and finance*, London 2009.
- Milena LENDEROVÁ a další (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- Marie MACKOVÁ, *Finanční stráž v Čechách 1842–1918*, Pardubice 2017.
- Marie MACKOVÁ, *K dějinám státního úřednictva venkovských okresů po roce 1870. Na příkladu města Vysoké Mýto*, *Studie k sociálním dějinám*, 2001, roč. 7, s. 57–95.
- Marie MACKOVÁ, Johanna Langer von Schroll – podnikatelka 19. století, in: Pavla SLAVÍČKOVÁ (ed.), *Ženy-podnikatelky v minulosti a současnosti*, Praha 2016.
- Bohumil MATRAS – Antonín MAŠEK, *Archiv Investiční banky v Praze. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1966.
- Karel MERUNKA – Václav URBAN, *Podnikové archivy Státní banky československé. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1967.
- Miroslava MICHALOVÁ – Martina VLKOVÁ, *Úřednictvo firmy Georg Schicht a. s. v letech 1906–1918*, *Studie k sociálním dějinám*, 2000, roč. 3, s. 119–152.
- Denisa NEČASOVÁ *Dějiny žen či gender history? Možnosti, limity, východiska*, *Dějiny – teorie – kritika*, 2008, roč. 5, č. 1, s. 81–102.
- Cecile OMNÈS, *La gestion du personnel au Crédit Lyonnais de 1863 à 1939*, Paris 2007.
- Hans POHL (ed.), *Innovationen und Wandel der Beschäftigtenstruktur im Kreditgewerbe: Erstes Wissenschaftliches Kolloquium des Instituts für bankhistorische Forschung e. V.*, *Bankhistorisches Archiv, Zeitschrift zur Bankengeschichte*, Beiheft 12, Frankfurt am Main 1988.
- Andrea POKLUDOVÁ, *Soukromý úředník – Příklad bratří Krámerových a Josefa Dworzaka*. in: Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ, *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004, s. 278–292.
- Andrea POKLUDOVÁ, *Formování inteligence na Moravě a ve Slezsku 1857–1910*, Opava 2008, s. 217–286.
- Karel ŘEHÁČEK, *JUDr. Petr Němejc (1890–1951). Státním úředníkem v dobách dobrých i zlých*, *Vlastivědný sborník Muzea Šumavy*, 2016, roč. 9, s. 355–366.
- Karel ŘEHÁČEK, *Ústřední likvidátor peněžních ústavů a podniků*, in: Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin, XIX. (U–Ú)*, Plzeň 2020, s. 771–773.
- Jiří TOPINKA, *Schema fondů: spořitelny – záložny (banky) do roku 1948*, rkp.
- Pavla SLAVÍČKOVÁ – Eva DVOŘÁKOVÁ KANĚČKOVÁ – Zdeněk PUCHINGER, *Účetnictví jako součást výchovy žen-podnikatelek*, in: Pavla SLAVÍČKOVÁ (ed.), *Ženy-podnikatelky v minulosti a současnosti*, Praha 2016, s. 52–70.
- Pavla SLAVÍČKOVÁ (ed.), *Ženy-podnikatelky v minulosti a současnosti*. Praha 2016.
- Jiří ŠOUŠA – Jiří NOVOTNÝ, *Střípky z každodennosti českých bank ve druhé polovině 19. a prvních deceniích 20. století*, in: Jan KAHUDA – Eduard KUBŮ – Jiřina JUNĚCOVÁ – Jiří NOVOTNÝ (eds.), *Mezi brázdou a bankovním úvěrem: o agrárních a peněžních dějinách 19. a 20. století: výbor prací k 60. narozeninám Jiřího Šouši*, Praha 2012.
- Imke THAMM, *Der Anspruch auf das Glück des Tüchtigen. Beruf, Organisation und Selbstverständnis der Bankgestellten in der Weimarer Republik*, Stuttgart 2006.
- Eva UCHALOVÁ, *Modelový dům Arnoštka Roubíčková Praha 1909–1943*, Praha 2016.
- Eva UCHALOVÁ, *Hana Podolská: legenda české módy*, Praha 2018.
- Eva UCHALOVÁ a kol., *Pražské módní salony 1900–1948*, Praha 2018.
- Andrea VEVERKOVÁ, *Krejčovské listy 1909–1926: periodikum jako pramen poznání živnostenského podnikání*, in: Eduard KUBŮ a Barbora ŠTOLLEOVÁ (eds.), *Hospodářské dějiny. Dějiny podnikání ve střední Evropě devatenáctého a dvacátého století (Tematický soubor studií)*, Část 3: Prameny, 2020, roč. 35, s. 331–348.
- Lenka VRCHOTOVÁ, *Jak se podvádělo v Živnobance*, in: Marie JÍLKOVÁ – Marie MACKOVÁ – Eliška VALOVÁ (eds.), *Jak se u nás podvádělo: za monarchie a za republiky*, Pardubice 2019, s. 370–387.
- Lenka VRCHOTOVÁ, *Genealogické bádání v Archivu České národní banky, Genealogické a heraldické listy*, 2017, roč. 37, č. 2, 2017, s. 30–35.
- Lenka VRCHOTOVÁ, *Fotografické dokumenty v Archivu České národní banky, Historická fotografie. Sborník pro prezentaci historické fotografie*, 2017, roč. 16, s. 68–80.
- Lenka VRCHOTOVÁ, *„Provizorně na zkoušku.“ Ženy v Živnostenské bance na Moravě a ve Slezsku do roku 1920*, in: Radek SLABOTÍNSKÝ a kol., *Morava a Slezsko v hospodářských a sociálních souvislostech v 1. polovině 20. století*, *Acta technici brunensis*, Brno 2019, sv. 17, s. 51–62.
- Lenka VRCHOTOVÁ, *Migration Strategy of Živnostenská banka female officials*, in: Zlatica ZUDOVÁ–LEŠKOVÁ (ed.), *WOMEN ON THE MOVE (The nature, reasons and consequences of female migration in the 19th and 20th centuries)*, v tisku.
- Lenka VRCHOTOVÁ, *Pohled do úlu. Racionalizace a mechanizace bankovního podnikání v českých zemích na příkladu Živnostenské banky (1900–1948)*, *komentovaná osnova dizertační práce*, Praha 2021, rkp.
- Aleš VYSKOČIL, *Úředník. Příklad Petra Ehrenfelda, Franze Bacha a Josefa Wierera*, in: Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ – Libor VYKOUPIIL, *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006, s. 56–68.
- Aleš VYSKOČIL, *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*, Praha 2009.
- Thomas WEIHE, *Die Personal Politik der Filialgrossbanken 1919–1945. Interventionen, Anpassung, Ausweichbewegung*, Stuttgart 2006.

Internetové zdroje

Výroční zprávy Archivu ČNB 2010–2020. [cit. 09.08.2021].
Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv-cnb/